

fulfillment of communist upbringing of pupils' and students' youth, principles of teaching in Soviet school. It is exposed that labor training and upbringing of young generation of workers were defined by CPSU as a strategic one, compulsory educational direction and it had to ground on communist principles. The subject of our attention were approaches to prepare pedagogical personnel of the USSR in 1950-1951 years in the conditions of monopolistic domination of Marxist and Leninist ideology. Through the content of programs of professional cycle of teaching disciplines it is opened the specific character of ideological and political influence on teaching, upbringing and socialization of future pedagogues. It is proved that the final influence in the organization of teaching and upbringing processes of pedagogical personnel had ideological directives and decrees, decisions of congress of communist party, resolutions and programs of CP of the USSR and Soviet government of the USSR and Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Keywords: pedagogical personnel, programs of pedagogical institutes (1950-1991 years), teaching of future teachers in Soviet Ukraine.

УДК 373.3:172.15(09)

Мусієнко В. С.*

ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті досліджено одну з найактуальніших проблем сьогодення – питання формування почуття патріотизму в дітей дошкільного віку. На основі аналізу педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського акцентовано, що витокami й методами патріотичного виховання є природа, праця, моральна краса людської поведінки, книга, творчість, історичне минуле нашого народу. Підкреслено, що у виховному процесі важливе місце займає праця, добрі справи та гра. На думку В. О. Сухомлинського, для закріплення та поглиблення соціальних почуттів дітей важливо підтримувати та стимулювати творчі ігри. Розкрито підходи до формування в дітей дошкільного віку любові до Батьківщини.

Ключові слова: патріотизм, формування почуття патріотизму, діти дошкільного віку, національні традиції.

Ураховуючи суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, усе більшої актуальності набуває формування в молодого покоління почуття патріотизму.

Сучасний навчальний заклад має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу.

Однією з пріоритетних педагогічних задач сучасної дошкільної освіти, визначених Законом України «Про дошкільну освіту», є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля [2].

Базовий компонент дошкільної освіти, як державний стандарт, визначає ознайомлення дітей з поняттями «державна»; «державна мова»; «народ»; «людство», з правами та обов'язками громадян України [2].

Освіта в Україні нерозривно пов'язана із суспільством, його традиціями та цінностями, і тому зберігає багато рис минулого. Науковий розвиток педагогіки спирається на знання теорії і практики виховання минулих поколінь. Одним із невичерпних джерел є спадщина В. Сухомлинського, в якій основоположним підґрунтям є ідея патріотичного виховання, що набуває актуальності в наш час.

Вихованню у дітей і молоді патріотизму надавали першочергового значення корифеї вітчизняної педагогіки Г. Ващенко, О. Духнович, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

* © Мусієнко В.С.*

Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т. Бондаренко, О. Вишневський, Т. Гавлігіна, Р. Петронговський, М. Сметанський, М. Стельмахович, Б. Ступарик та ін.

Методику виховання особистості засобами краєзнавства досліджували А. Богуш, Т. Бондаренко, Р. Петронговський, К. Шевчук.

Метою нашої статті є висвітлення ідей Василя Олександровича Сухомлинського щодо формування почуття патріотизму в дошкільників.

Як зазначав відомий педагог, «Батьківщина починається для дитини з шматочка хліба і ниви пшениці, з лісової галявини і блакитного неба над маленьким ставом, з пісень і казок матері над колискою» [5]. Саме в дошкільному віці, коли дитина дуже чутлива до емоційних впливів і схильна до наслідування, створюються сприятливі умови для того, щоб поступово розкрити їй зміст народної і світової спадщини через мистецькі твори, етику людських взаємин, сформуванню першого практичного досвіду прояву перших почуттів до рідних та близьких людей, рідної домівки, рідного краю з його природою, історією і традиціями, рідної мови.

Позитивне ставлення до світу закладається на основі виховання любові та поваги до мами, тата, бабусь, дідусів, братів, сестер, усвідомлення тісного взаємозв'язку між поколіннями. Педагогам варто приділяти увагу формуванню у дошкільників дієвих емпатійних проявів щодо близьких, адже мало розуміти, що таке доброта, турбота, вдячність, взаємодопомога – необхідно проявляти ці почуття у повсякденні, цінувати своїх рідних й теплоту домівки. «Завдання вихователя полягає в тому, щоб відкрити перед кожним вихованцем усі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до Батьківщини. Це й природа рідного краю, і мати з батьком, і рідне село, місто...» [5, с. 133].

Патріотичне виховання передбачає також ознайомлення дітей дошкільного віку з природою рідного краю. При цьому акцент необхідно робити на красі, розмаїтті, багатстві та особливостях природного довкілля нашої країни, виховуючи любов до нього. Дошкільникам слід давати уявлення про різні типи природних ландшафтів України (гори, луки, степи, ліси, водойми тощо), її специфічний рослинний і тваринний світ, визначні природні об'єкти (найбільші річки, озера, найвищі гори, природні заповідники), характерні для певної місцевості кліматичні умови тощо.

Видатний педагог вважав, що творення «патріотичного стрижня» людини починається з формування любові до природи. «Те, з чого починається для людини Батьківщина, повинно бути красивим і хвилюючим». Вдумливий і далекоглядний вихователь допомагає дитині побачити «...глибину блакитного неба, мерехтіння зірок, ..., журавлиний ключ у холодній небесній сині, ..., сірі нитки в похмурий осінній день, ..., ніжну стеблинку і блакитний дзвіночок проліска» [5, с. 134-135].

Патріотизм – це почуття приязні, відданості, відповідальності до своєї Батьківщини. Дошкільний вік має свої потенційні можливості для виховання любові до своєї родини, країни, формування моральних почуттів, до яких відноситься почуття патріотизму. Отже дитину в дошкільному віці необхідно навчити бути приязною (до чого-небудь, бути відповідальною в її малих справах, вчинках), співпереживати проблемам рідного краю, вона повинна навчитися співпереживанню взагалі як людському почуттю. Для реалізації цього завдання дитину необхідно ввести в світ пізнання навколишньої дійсності, суспільних подій, явищ та пробудити й утвердити в ній складні моральні почуття і переживання [4, с. 252]. Василь Олександрович підкреслював: «... хай з малих років живе у серці дитини тривога за рідну матір й батька, за бабусю і дідуся; ... хай вірним і відданим залишається син своїй матері й батькові, коли їх спіткало лихо, хай хвилюється дитина, думаючи про матір» [5, с. 138].

Особливу роль мови, усної народної творчості, літератури В. Сухомлинський вбачав у справі виховання в дітей любові до рідного краю, свого народу, його традицій,

звичаїв, його мистецтва, культури, історії. У своїх творах, а також у практичній навчально-виховній роботі він часто використовував такі перлини творчості мас, як прислів'я, приказки, народні афоризми, етичні повчання, задачі на кмітливість, вдало, яскраво переказував створені трудовим народом казки, думи, притчі, легенди.

Слово, на думку педагога-мислителя, – вихователь доброти, чесності, гуманності, почуття громадського обов'язку, любові до природи, праці. «Завдання вихователя полягає в тому, щоб перед дітьми відкрилась поетична грань слова, щоб слово, образно кажучи, стало очима, які бачать красу» [5, с. 136].

Оповідання Василя Олександровича вчать дітей бути добрими, чуйними та милосердними, усім серцем любити рідну природу, дбати про неї. Наприклад, оповідання «Соромно перед соловейком», виховує у дітей любов до природи, пробуджує серце і надихає на хороші вчинки. Турбота про довкілля необхідна для збереження краси на землі. Оповідання «Який слід повинна залишити людина на землі?» збагачує уявлення дітей про людяність, сприяє осмисленню філософського поняття «слід людини на землі», виховує почуття людської гідності, сердечності, бажання вчитися. Людина має продовжити свій рід, зробити багато гарних та корисних справ, це і є головний слід, який кожен має залишити після себе.

У своїй праці «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський вказував, що «Казка – благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити» [6, с. 177]. Із казок діти черпають перші уявлення про минуле нашої Батьківщини, справедливість, про всеперемагаючі сили добра. Як писав великий педагог казка є засобом патріотичного, краєзнавчого виховання. «Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу», «казка – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнення» – підкреслював він [6, с. 176-177].

Для формування в дітей дошкільного віку початкових соціальних уявлень, моральних суджень і оцінок потрібно насамперед накопичити в них конкретні враження про навколишнє життя, збагатити їх певними знаннями про суспільні явища, події, громадську поведінку людей. Цікавою і корисною для них може бути інформація про людей, які прославили нашу країну (художників, композиторів, письменників, винахідників, учених, мандрівників, філософів, лікарів, спортсменів) та характерні риси українського народу взагалі (миролюбність, доброзичливість, гостинність, працелюбність, творчість, мудрість тощо).

Створенню в дітей конкретних вражень і прикладів патріотичної поведінки сприяє організація й проведення зустрічей з учасниками боїв за рідну країну, з кращими представниками різноманітних професій. Так, у своїй праці «Про деякі сторони виховання радянського патріотизму» В. Сухомлинський наголошував: «...патріотизм передових людей служить дітям прикладом для наслідування. Тому про кращих людей діти повинні чути з уст батька і матері тільки хороші слова» [5, с. 30].

Однак лише ознайомлення із суспільним життям не вирішує завдань патріотичного виховання. Водночас не можна ігнорувати значущості ознайомлення дітей з історією і сучасністю рідної країни, іншими суспільними явищами.

Базовий компонент дошкільної освіти актуалізує народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями патріотичного виховання. Прилучаючись до народознавства діти поступово розуміють, що кожен народ має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість, розширюючи уявлення про народні промисли вони поступово отримують цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу [1, с. 2].

Прогресивна етнопедагогіка українського народу безперестанно надихала думку й працю В. Сухомлинського, орієнтувала його на пропаганду ідей виховання в дітей і молоді безмежної любові до України. Тому важливим напрямом патріотичного виховання він вважав саме ознайомлення дітей з традиціями і культурою свого народу. «Народ – живе, вічне джерело педагогічної мудрості», – підкреслював знаний педагог. У творі «Серце віддаю дітям» Василь Олександрович зазначає: «Коли ми дивимося

на чудові фрески Київської Софії, ми сприймаємо їх як частку життя народу, творіння його могутнього таланту, і в нашій душі пробуджується почуття гордості за творчий дух, думку, майстерність» [6, с. 177].

Формування почуття патріотизму в дітей має поєднуватися з вихованням їх у душі миру, «...в душі дружби народів» [4, с. 32]. «Дуже важливе завдання патріотичного виховання – сформуванню в дитини..., почуття дружби ...народів» [5, с. 139]. Змістом мирних відносин є любов і повага до ближнього, щирість, співпереживання, привітність, розуміння, вміння допомагати іншим. У дошкільному закладі доцільно знайомити дітей з народами, які населяють нашу країну та сусідні держави, з казками, іграми, побутом інших народів.

Слід підкреслити, що у виховному процесі відомий педагог важливу роль відводив праці, добрим справам, корисним для інших дітей і дорослих. Посильна колективна праця має велике значення для формування у громадянина-патріота таких важливих рис, як чесне виконання обов'язку, турбота про колектив, готовність допомогти товаришу, вміння переборювати труднощі. Почуття патріотизму «...формується в живій діяльності, насамперед за допомогою залучення дітей до суспільно корисної праці, яка цінна не стільки своїми наслідками, скільки виховним ефектом», наголошує педагог [7, с. 34].

Серед методів освітнього впливу на духовну сферу дитини В. Сухомлинський перевагу віддавав іграм та ігровим вправам. На його думку, для закріплення та поглиблення соціальних почуттів дітей важливо підтримувати та стимулювати творчі ігри, які є могутнім чинником поглиблення почуттів дитини. Гра проявляє і розвиває розумові здібності і творчу активність дошкільнят, допомагає оволодіти різноманітними знаннями, вміннями та навичками, вчить бути дисциплінованими, наполегливими, витриманими, відповідальними, ініціативними. Через колективну гру здійснюється пізнання і входження в систему суспільних відносин. «...у грі і в праці перед маленькими дітьми завжди відкривалося щось нове, захоплююче, це спонукає його постійно вчитися, оволодівати новими знаннями і вміннями» [7, с. 238].

В. Сухомлинський адресував свої праці не лише вихователям, а й батькам. Він вважав, що провідна роль у формуванні особистості належить сім'ї. «Вічно живим і незамінним джерелом патріотичних почуттів і переконань є любов сина і дочки до матері й батька, матері й батька до дітей, взаємна відданість і вірність, яка створює честь сім'ї» [5, с. 137]. Виховна місія родини є особливою, тому що саме в ній формується характер дитини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до життя, до української мови, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. «Дитина уважно слухатиме батька й матір, слово «Батьківщина» набуватиме в її думках і почуттях конкретного характеру, викликатиме живі образи праці й творчості», «...коли вікно у світ розчинятимуть не тільки вчитель, а й найближчі люди, то почуття патріотизму формуватиметься в дитини на особливо міцній основі», – зазначав педагог [7, с. 30].

Патріотичні почуття формуються в дитини під впливом батьків, вихователів, навколишнього природного середовища. Дорослі навчають дітей любити материнську мову, свій дім, батьків і усіх людей, любити природу рідного краю, звичаї, шанувати традиції своєї сім'ї і народу, людську працю. «Якими б прекрасними не були наші дошкільні установи, найголовнішими «майстрами», що формують розум і думки малюків, є мати й батько» [8, с. 30], – наголошував В. Сухомлинський.

До ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать: «уявні» і «справжні» [5, с. 142] екскурсії вулицями міста, до історичних пам'яток, визначних місць; розповіді вихователя; бесіди; розглядання картинок, фотографій, перегляд відеофільмів, ілюстрування подій і явищ, причин і наслідків дій та вчинків людей, моделей поведінки, варіантів розв'язання морально-етичних ситуацій за допомогою фланелеграфа, засобами анімації на інтерактивній дошці; читання та інсценування творів художньої літератури; запрошення членів родин у дошкільний навчальний заклад [4]. Не менш ефективною формою освітньої роботи з патріотичного

виховання дошкільників є проведення спільних з батьками заходів (проектна діяльність, свята, розваги, виставки, конкурси).

Отже, педагогічні ідеї видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського щодо формування почуття патріотизму в дошкільників є актуальними і в наш час. Його теоретичні положення, методичні поради потребують переосмислення і впровадження в сучасний навчально-виховний процес дошкільного навчального закладу.

Перспективи подальших розробок полягають у дослідженні проблеми розвитку патріотичного виховання в дошкільному навчальному закладі України в роки Другої світової війни та у повоєнні роки.

Література:

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К. : Вища школа, 1994. – С. 264-265.
2. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / наук. ред. О. Л. Кононко. – К., Знання 2003. – С. 15-22.
3. Назаренко К. В. Патріотичне й інтернаціональне виховання дітей дошкільного віку / К. В. Назаренко. – К. : Радянська школа, 1979. – 167 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
5. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
7. Сухомлинський В. О. Статті / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – 640 с.
8. Сухомлинський В. О. Чиста криниця: Казки, оповідання, етюди: для сімейного читання [упоряд. О. В. Сухомлинська] / В. О. Сухомлинський. – К. : Веселка, 1993. – 287 с.
9. Тоцька Т. Рід, родина, Україна: Патріотичне виховання старших дошкільників за літературними творами В. Сухомлинського / Тетяна Тоцька. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.

Мусяенко В. С.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧУВСТВА ПАТРИОТИЗМА У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ В. А. СУХОМЛИНСКОГО

В статтє досліджена одна из актуальных проблем современности – вопрос формирования чувства патриотизма у детей дошкольного возраста. На основе анализа педагогического наследия Василия Александровича Сухомлинского акцентировано, что истоками и методами патриотического воспитания является природа, труд, нравственная красота человеческого поведения, книга, творчество, историческое прошлое нашего народа. Подчеркнуто, что в воспитательном процессе важное место занимают труд, добрые дела и игра. По мнению В.А. Сухомлинского, для закрепления и углубления социальных чувств детей важно поддерживать и стимулировать творческие игры. Раскрыты подходы формированию у детей дошкольного возраста любви к Родине.

Ключевые слова: патриотизм, формирование чувства патриотизма, дети дошкольного возраста, национальные традиции.

Musienko V. S.

FORMING OF FEELING OF PATRIOTISM AMONG CHILDREN OF PRE-SCHOOL AGE IN THE CONTEXT OF IDEAS OF V. A. SUKHOMLYNSKIY

The article is researched one of the most actual problems of nowadays – question of forming of feeling of patriotism among children of preschool age. A lot of scientists touched the problem of upbringing of love to Motherland among children and among them was V. A. Sukhomlynskiy. On the base of analysis of pedagogical heritage of Vasyly Oleksandrovych it is accented attention that sources and methods of patriotic upbringing were nature, work, moral beauty of human's behavior, book, creativity, historical past of our people. It is underlined that patriotic upbringing would achieve desired

results, it would be carrying out in the general pedagogical process and it would be supplied, it would be strengthened and it would be deepened in different kinds of activity: imaginative, game, working activities that were connected with holidays, fulfillment of useful actions. It is noted that creation of «patriotic bar» of a man began with forming of love to nature. Outstanding pedagogue considered that leading role in forming of individuality belonged to a family. Particular attention is paid to children's love to native people, their traditions, customs, art, culture, history, language, oral people's creativity, literature. It is underlined that work, good deeds and game took significant place in the upbringing process. To the mind of V. A. Sukhomlynskiy, it is very important to maintain and to stimulate creative games of children. It is exposed approaches to form feeling of love to Motherland among children of preschool age.

Keywords: patriotism, forming of feeling of patriotism, children of pre-school, national traditions.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 373.3-051:378.046-021.68

Примакова В.В.*

**ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ПЕРСПЕКТИВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ВЧИТЕЛІВ-НОВАТОРІВ
У 70-80-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ**

Статтю присвячено розгляду проблеми вивчення, узагальнення та розповсюдження серед учительства УРСР перспективного педагогічного досвіду (ППД) учителів-новаторів у 70-80-х роках ХХ століття; проаналізовано передумови зародження ідеї необхідності теоретичного обґрунтування кращого досвіду педагогічних працівників; схарактеризовано сутність і критерії, згідно з якими, педагогічний досвід визнавався перспективним для освоєння, популяризації та впровадження. Визначено роль гуманістичних ідей «педагогіки співробітництва», зародження якої відбувалось у 80-і роки ХХ століття; простежено основні події, що вплинули на розвиток новаторського руху ініціативних творчих педагогів радянського освітнього простору та їх вплив на розвиток професіоналізму педагогів.

Ключові слова: підвищення кваліфікації; перспективний педагогічний досвід; вчителі-новатори; районні та міські методичні кабінети; розвиток професіоналізму; вчителі початкових класів.

Трансформаційні процеси в освіті, зумовлені спробами реформування галузі, потребою в оновленні змісту і методології діяльності різних освітніх ланок, завжди знаходили своє відображення в інноваціях, котрі були результатом творчої ініціативи як окремих учителів, так і педагогічних колективів. Основним здобутком розробки і впровадження в освітній процес початкової школи передових педагогічних ідей було і залишається вдосконалення педагогічної майстерності через надання вчителів свободи вибору форм, методів, засобів навчання та відповідальності за свій вибір, для забезпечення якісної освіти школярів.

Вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду вчителів було однією з постійних функцій освітніх закладів і установ, що забезпечували післядипломну освіту педагогічних кадрів на різних етапах її розвитку. Важливість цього напряму визнавали в усі часи розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів, оскільки її результатом ставали поширення серед широких учительських мас кращих зразків педагогічної праці, що стимулювало творче зростання педагогів, формуючи уміння щодо оптимізації навчально-виховного процесу в школі. Утім теоретичне підґрунтя для розбудови цього напряму підвищення кваліфікації фахівців, вироблення механізмів його включення в уже сформовану на той час вітчизняну систему було здійснено в 70-80-і роки ХХ століття.

* © Примакова В. В.